

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κατά τη διεξαγωγή των μαθημάτων στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού κύκλου σπουδών διαπίστωσα επανειλημμένα ότι πολλοί από τους σπουδαστές – όλοι πτυχιούχοι Νομικής και μάλιστα με πολύ καλές επιδόσεις αφού η επιλογή τους γίνεται με βάση τους βαθμούς αφενός του πτυχίου και αφετέρου των μαθημάτων του Αστικού Δικαίου – αγνοούν τόσο την ιστορία σύνταξης του Αστικού Κώδικα όσο και τα πρόσωπα αυτών που πρωτοστάτησαν στη σύνταξη αυτού του βασικού για το ιδιωτικό δίκαιο νομοθετήματος. Ελάχιστα ή σχεδόν τίποτα γνώριζαν για τη ζωή, την προσωπικότητα και το συγγραφικό έργο των *Γεωργίου Μπαλή, Γεωργίου Μαριδάκη, Κωνσταντίνου Τριανταφυλλόπουλου* και άλλων αστικολόγων, οι οποίοι συνέβαλαν αποφασιστικά στη διαμόρφωση του σύγχρονου Αστικού Δικαίου στη χώρα μας.

Η διαπίστωση αυτή με οδήγησε στην απόφαση να αναθέσω σε μια ομάδα φοιτητριών και φοιτητών του μεταπτυχιακού προγράμματος, να μελετήσουν υπό την καθοδήγησή μου και να παρουσιάσουν ο καθένας ή καθεμία από έναν αστικολόγο, ερευνώντας τη ζωή, τη δράση (πανεπιστημιακή και κοινωνική) καθώς και το συγγραφικό έργο του.

Καθ' οδόν στον κύκλο των συνεργατών προστέθηκαν και καταξιωμένοι συνάδελφοι, όπως η καθηγήτρια του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης κ. *Καλλιρόη Παντελίδου*, η οποία προθυμοποιήθηκε να παρουσιάσει τη ζωή και το έργο δύο από τους αστικολόγους της Σχολής της, του *Γεωργίου Δασκαρόλη* και του *Ιωάννη Καρακατσάνη*. Επίσης, ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. *Παναγιώτης Παπανικολάου* είχε την καλοσύνη να επιτρέψει την αναδημοσίευση στον τόμο μας (από το ΝοΒ 2010, 3-13) της μελέτης του για τη ζωή και το έργο του δασκάλου του (και δασκάλου πολλών αστικολόγων της γενιάς μου) *Ιωάννη Σόντη*.

Ως όρια του εγχειρήματός μας θέσαμε, οι βιογραφούμενοι αφενός να μη βρίσκονται πια στη ζωή και αφετέρου να έζησαν και να έδρασαν κατά τη διάρκεια ισχύος του Αστικού Κώδικα, αποκλείοντας έτσι συνειδητά τους αστικολόγους-ρωμαϊστές του 19ου αιώνα, όπως οι *Παύλος Καλλιγιάς, Βασίλειος Οικονομίδης, Πέτρος Παπαρρηγόπουλος, Δημήτριος Παππούλιας, Κωνσταντίνος Πολυγένης* κ.ά.

Καρπός της συλλογικής αυτής προσπάθειας είναι ο ανά χείρας τόμος υπό τον τίτλο «Έλληνες Αστικολόγοι του 20ου αιώνα», με τον οποίο επιχειρούμε να παρουσιάσουμε την προσφορά εξεχόντων νομικών που ασχολήθηκαν με την ερμηνεία και την εφαρμογή του Αστικού Κώδικα και διαμόρφωσαν τις σύγχρονες τάσεις σε θεωρία και νομολογία. Γιατί δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε ότι ο Αστικός Κώδικας, παρά τις ατέλειές του

και την ανάγκη εκσυγχρονισμού του, αποτελεί αναμφίβολα το επιτυχέστερο και αρτιότερο κωδικοποιημένο νομοθέτημα της σύγχρονης Ελλάδος, που κατόρθωσε να συγκεράσει ετεροειδή πρότυπα, να αφομοιώσει δημιουργικά τα ξένα ερεθίσματα και να συλλάβει τον σφυγμό της μετασχηματιζόμενης ελληνικής κοινωνίας του δεύτερου ημίσεος του 20ου αιώνα στην εξελικτική πορεία της. Έτσι, δεν είναι συμπτωματικό το γεγονός ότι ο Αστικός Κώδικας κατά την εξηντάχρονη και πλέον εφαρμογή του επέτυχε - με την πολύτιμη βέβαια συνδρομή της θεωρίας και της νομολογίας - την επίλυση απλών αλλά και δυσχερών νομικών προβλημάτων χωρίς κοινωνικές εντάσεις.

Στο πλαίσιο αυτό, πρώτα παρουσιάζονται για κάθε Αστικολόγο τα βιογραφικά στοιχεία, περιλαμβανομένης της κοινωνικής και πολιτικής δράσης του· έπειτα το επιστημονικό, ιδίως το συγγραφικό, νομοπαρασκευαστικό και διδακτικό έργο· και τέλος επιχειρείται μία γενική αποτίμηση της συμβολής καθενός από τους παρουσιαζόμενους Αστικολόγους στην επιστήμη και την κοινωνία. Ως προς τη σειρά παρουσίασης των εργασιών, προτάσσονται τιμητικά οι αφορώσες στους συντάκτες, θα έλεγα γεννήτορες, του Αστικού Κώδικα και ακολουθούν οι υπόλοιπες κατ' αλφαβητική σειρά. Ξεχωριστό τμήμα (παράρτημα του έργου) είναι αφιερωμένο στους δικαστικούς λειτουργούς- Αστικολόγους, σε μία προσπάθεια να τονιστεί η συμβολή και της νομολογίας ως προωθητικής δύναμης στη διάπλαση του δικαίου, αλλά και να προβληθεί ως διαρκές ζητούμενο στον χώρο της νομικής επιστήμης ο γόνιμος διάλογος και η διαρκής αλληλεπίδραση θεωρίας και πράξης. Στο τέλος κάθε εργασίας παρατίθεται βιβλιογραφικός πίνακας πηγών.

Το βιβλίο έρχεται να υπηρετήσει εν ταυτώ έναν διπλό στόχο, γνωστικό και παιδαγωγικό. Πράγματι, κύριος σκοπός του έργου είναι να γνωρίσουν όλοι, κυρίως όμως οι νεότεροι νομικοί, το πνευματικό κεφάλαιο πάνω στο οποίο οικοδομήθηκε η σύγχρονη επιστήμη του Αστικού Δικαίου στην πατρίδα μας. Τούτο επιτυγχάνεται μέσα από τη γνωριμία με τα πρόσωπα, τη σταδιοδρομία τους και την εποχή τους, αλλά και με τη συνοπτική (κατ' ανάγκην) προβολή των θέσεων και αντιλήψεων αυτών που διαμόρφωσαν τα νομοθετικά κείμενα, αλλά και όσων συνέβαλαν μέσα από τη θεωρία και την εφαρμογή σ' αυτό που καλούμε ερμηνευτική διάπλαση του δικαίου.

Από την άλλη πλευρά, η ανασκόπηση της πνευματικής ιστορίας ενός επιστημονικού κλάδου δεν μπορεί παρά να έχει και παιδαγωγικό χαρακτήρα, αφού αναγκαίως συνεπάγεται και την προβολή ηθικοκοινωνικών προτύπων για τους νεότερους επιστήμονες. Τούτο δε, διότι πολλοί από τους βιογραφουμένους υπήρξαν - εκτός από διαπρεπείς νομικοί - και άνθρωποι που διέθεταν υψηλό ηθικό ανάστημα, την πνευματική και ψυχική καλλιέργεια εκείνη που μετασχηματίζει την απλή γνώση σε κοινωνική προσφορά. Αυτή είναι, φρονώ, και η μεγαλύτερη παιδαγωγία που προσφέρει ο παρών τόμος: Ότι δηλαδή η βαθειά αίσθηση του χρέους προς την κοινωνία και τον συνάνθρωπο και η ανόθευτη παιδαγωγική ορμή είναι αυτά που κινούν και τελικώς δικαίωνουν κάθε πνευματικό λειτούργημα.

Τη συντακτική και οργανωτική επιμέλεια του έργου είχε ο εκ των συγγραφέων κ. Σωτήριος Ιωακειμίδης, υποψήφιος Διδάκτωρ Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, χωρίς τις άοκνες προσπάθειες του οποίου το εγχείρημα ασφαλώς δεν θα είχε τελεσφορήσει. Μόνον όποιος γνωρίζει πόσος κόπος και πόσος χρόνος απαιτούνται για να συντονίσει κανείς μια πολυάριθμη συγγραφική ομάδα, μπορεί να εκτιμήσει τη σημασία και τη σπουδαιότητα της συμβολής του κ. Ιωακειμίδη, τον οποίο και από τη θέση αυτή ευχαριστώ θερμότατα.

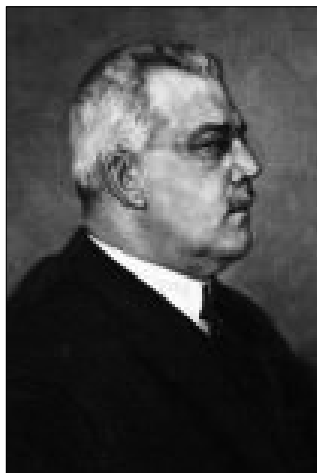
Είθε το παρόν έργο να ανταποκριθεί με επάρκεια στη διττή ως άνω στόχευσή του και να αποτελέσει τη δημιουργική αφετηρία για άλλα που θα ακολουθήσουν στην προσπάθεια συλλογικής αυτογνωσίας και γόνιμης ενδοσκοπήσης στο πεδίο της ελληνικής νομικής επιστημονικής κοινότητας.

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2010

Απόστολος Σ. Γεωργιάδης

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΕΜΕΡΤΖΗΣ

(1876-1936)

I. Βιογραφικά στοιχεία

Ο Κωνσταντίνος Δεμερτζής υπήρξε καθηγητής της Νομικής Σχολής Αθηνών και γνωστός πολιτικός. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1876, σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και αναγορεύθηκε διδάκτωρ του δικαίου το 1896. Μετά το πέρας των σπουδών του στην Ελλάδα μετέβη στο Μόναχο, όπου παρέμεινε επί μία τετραετία και συμπλήρωσε τις σπουδές του στο ιδιωτικό δίκαιο. Επιστρέφοντας στην Αθήνα άσκησε το επάγγελμα του δικηγόρου με μεγάλη επιτυχία. Το 1904 κατέλαβε τη θέση του υφηγητή του Ρωμαϊκού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και δίδαξε επί μία τετραετία.

Το 1910 εισήλθε στον πολιτικό στίβο, όπου και διακρίθηκε. Κατά τις εκλογές για την ανάδειξη της Β' Αναθεωρητικής Βουλής (28.11.1910) εξελέγη πανηγυρικός βουλευτής Αττικοβοιωτίας με το κόμμα των Φιλελευθέρων και συνέβαλε τα μέγιστα, λόγω της βαθείας επιστημονικής του κατάρτισης, στην αναθεώρηση του Συντάγματος του 1911. Γνωρίζοντας καλά τα ζητήματα του δικαστικού σώματος, ετάχθη κατά τη σχετική συζήτηση στη Βουλή υπέρ της αναστολής της ισοβιότητας των δικαστών, διότι πίστευε ότι τούτο ήταν απαραίτητο για την αναδημιουργία του Αρείου Πάγου.

Βουλευτής εξελέγη και κατά τις επόμενες εκλογές της 11ης Μαρτίου του 1912, κοινοβουλευτική περίοδο στην οποία ήταν ο γενικός εισηγητής του κόμματός του κατά τη συζήτηση του προϋπολογισμού του κράτους. Το επόμενο μάλιστα έτος (1913) δημοσίευσε δίτομη μελέτη «Επί των Οικονομικών του Κράτους». Το ίδιο έτος, επί κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου, ο Κ. Δεμερτζής διαδέχθηκε τον Νικόλαο Στράτο στο Υπουργείο Ναυτικών, στο οποίο παρέμεινε για ένα έτος, για να επανέλθει στην ίδια θέση το 1917 επί Κυβερνήσεως Αλ. Ζαΐμη. Υπήρξε υπέρμαχος της ελληνικής ναυτικής υπεροπλίας στο Αιγαίο και για την εδραίωση και διατήρησή της πρότεινε στον Ελευθέριο Βενιζέλο καίριο πλήγμα στον τουρκικό στόλο, χωρίς πρόκληση από τον τελευταίο.

Την ίδια περίοδο δημοσίευε άρθρα του σε διάφορα νομικά περιοδικά, όπως η «Εφημερίς Ελληνικής και Γαλλικής Νομολογίας» και άλλα πολλά άρθρα οικονομικού περιεχομένου στον ημερήσιο Τύπο. Ασχολήθηκε δε επαγγελματικά και με τη δημοσιογραφία. Εκτός των προαναφερθέντων άρθρων που δημοσίευε σε ημερήσιες εφημερίδες, ο Κωνσταντίνος Δεμερτζής εξέδωσε και δική του εφημερίδα τον «Ημερήσιο Τηλέγραφο» (1921).

Το 1924 μαζί με άλλους πολιτευόμενους ίδρυσε το Ενωτικό Προοδευτικό Κόμμα και ανακηρύχθηκε αρχηγός του. Η ζωή του κόμματος αυτού ήταν βραχεία. Μετά την πα-

ραίτηση του Παύλου Κουντουριώτη, υπεδείχθη τον Μάρτιο του 1926 (υποστηριζόμενος από όλα τα πολιτικά κόμματα) ως κοινός υποψήφιος για το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας, αλλά δεν απεδέχθη την τιμητική αυτή πρόταση μετά την απόφαση κάποιων κομμάτων να απόσχουν από τις σχετικές ψηφοφορίες.

Έπειτα, στις εκλογές της 7ης Νοεμβρίου 1926 εξελέγη βουλευτής Αθηνών. Από το 1928 μέχρι το 1935 αποσύρθηκε από το πολιτικό σκηνικό και περιορίστηκε στην έδρα του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, διδάσκοντας κυρίως Οικογενειακό Δίκαιο και Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου.

Το 1930 αποφασίστηκε η σύνταξη και επεξεργασία του Αστικού Κώδικα και ο Κ. Δεμερτζής ορίστηκε Πρόεδρος της συσταθείσης προς τον σκοπό αυτό επιστημονικής επιτροπής (βλ. σχετ. παρακ. υπό II, 6.). Με την επάνοδο, ωστόσο, του βασιλέως Γεωργίου του Β' (έπειτα από το νόθο δημοψήφισμα της 3ης Νοεμβρίου 1935) κλήθηκε ως πρόσωπο κοινής αποδοχής (και ιστάμενος ούτω υπεράνω κομμάτων) να σχηματίσει κυβέρνηση και να διαδεχθεί τον Γ. Κονδύλη. Ο Δεμερτζής ορκίστηκε την 30η Νοεμβρίου 1935 Πρωθυπουργός, με αντιπρόεδρο της Κυβέρνησεως και Υπουργό Στρατιωτικών τον Ιωάννη Μεταξά. Ο Δεμερτζής ανέλαβε και το κρίσιμο (ιδίως την περίοδο εκείνη) Υπουργείο των Εξωτερικών. Κύριο έργο της Κυβέρνησής του ήταν η διενέργεια εκλογών, οι οποίες και έγιναν την 26η Ιανουαρίου 1936 με υποδειγματική για τα δεδομένα της εποχής τάξη.

Σε αυτές τις εκλογές οι βενιζελικοί κατέλαβαν 142 έδρες, οι αντιβενιζελικοί 143 έδρες και το Κ.Κ.Ε. 15 έδρες, το οποίο και θα έπαιζε τον ρόλο του ρυθμιστή της κατάστασης. Οι εκλογές διενεργήθηκαν με το σύστημα της απλής αναλογικής, με αποτέλεσμα τα κόμματα να αδυνατούν να σχηματίσουν κυβέρνηση. Παράλληλα, οι φιλελεύθεροι ζητούσαν επίμονα από τον βασιλέα να απομακρύνει από το Υπουργείο Στρατιωτικών τον Αλ. Παπάγο, απειλώντας τον ότι διαφορετικά θα συνεργάζονταν με τους κομμουνιστές. Μέσα σε αυτό το έντονα φορτισμένο πολιτικό κλίμα ο Δεμερτζής την 27η Ιανουαρίου 1936 έθεσε την παραίτησή του στη διάθεση του βασιλέως, αλλά, επειδή οι συνεννοήσεις των πολιτικών αρχηγών για τον σχηματισμό κυβέρνησης απέτυχαν, ο βασιλιάς κατέφυγε (προς το θεαθήναι) και πάλι στον Δεμερτζή για να ανασχηματίσει την Κυβέρνησή του.

Τούτο δεν έγινε όμως, γιατί το πρωί της 16ης Απριλίου ο Κωνσταντίνος Δεμερτζής πέθανε αιφνίδια και υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες από συγκοπή καρδιάς (σύμφωνα με την «επίσημη» εκδοχή). Αξίζει, πάντως, να σημειωθεί, ότι είναι η εποχή που οι πολιτικοί της χώρας μας πέθαιναν ο ένας μετά τον άλλον (Γ. Κονδύλης, Ελ. Βενιζέλος, Π. Τσαλδάρης κ.ά.), συνήθως δε μυστηριωδώς, για να μπορέσει τελικά να επιβάλει ο βασιλιάς, μαζί με τους Άγγλους, τη δικτατορία του Μεταξά. Όπερ και εγένετο. Μετά τον θάνατο του Δεμερτζή ανέλαβε την Πρωθυπουργία ο Ιωάννης Μεταξάς, ο οποίος στις 4 Αυγούστου 1936 ήρε την ισχύ του Συντάγματος και επέβαλε, ως γνωστόν, δικτατορικό καθεστώς.

II. Συγγραφικό και επιστημονικό έργο

Ο Κωνσταντίνος Δεμερτζής δεν έχει να επιδείξει πλούσιο συγγραφικό έργο, καθώς η ενασχόληση του με τα κοινά και οι πολιτικές του υποχρεώσεις δεν του επέτρεπαν να αφιερωθεί στη συγγραφή. Κατωτέρω, παρατίθενται τα νομικού περιεχομένου κυριότερα δημοσιεύματά του (υπό 1. έως 5.) και εν συνεχεία (υπό 6.) επιχειρείται μία εκ των πραγμάτων σύντομη αναφορά στην επιστημονική συμβολή του στη σύνταξη του Αστικού Κώδικα.

1. Το 1901 ο Δεμερτζής συνέγραψε **το πρώτο μέρος της πραγματείας του «ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΠΑΡΑ ΡΩΜΑΙΟΙΣ ΚΑΙ ΤΑΙΣ ΝΕΩΤΕΡΑΙΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΙΣ»**¹. Το έργο του αυτό αφορά στο προ της Νεαράς 115 δίκαιο των αναγκαιών κληρονομών. Το δίκαιο αυτό παρουσιαζόταν απαρχαιωμένο και γι' αυτό ο συγγραφέας επιχειρεί μέσω της συγκριτικής και ιστορικής μεθόδου τη μελέτη αυτού σε σχέση με τις νεώτερες νομοθεσίες. Επειδή, όμως, ο συγγραφέας έκρινε ότι η κατανόηση του ισχύοντος ρωμαϊκού δικαίου θα ήταν δύσκολη, προτίμησε να προηγηθεί μία εξιστόριση του προϊσχύσαντος (και διά της Νεαράς 115 καταργηθέντος) δικαίου, που θα διευκολύνει τον αναγνώστη και ιδίως τον σπουδαστή του δικαίου.

2. Το 1906 συνέγραψε **το δεύτερο μέρος της πραγματείας του «ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΠΑΡΑ ΡΩΜΑΙΟΙΣ ΚΑΙ ΤΑΙΣ ΝΕΩΤΕΡΑΙΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΙΣ»**². Με τον τόμο αυτόν ο Δεμερτζής εξετάζει την ιστορική εξέλιξη του θεσμού της νόμιμης μοίρας από την εμφάνιση του μέχρι την Νεαρά 115. Προκειμένου δε να αποδοθεί με τρόπο αναμφισβήτητο η ακριβής ιστορική αλληλουχία ως προς τον θεσμό αυτόν, ο σ. θεώρησε σκόπιμο, ως ο ίδιος στον πρόλογό του τονίζει, να προηγηθεί στη μελέτη του μία εκτενής- εξαντλητική αναφορά στις χρησιμοποιηθείσες πηγές.

3. Το 1908 συνέγραψε **το τρίτο μέρος της πραγματείας του «ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΠΑΡΑ ΡΩΜΑΙΟΙΣ ΚΑΙ ΤΑΙΣ ΝΕΩΤΕΡΑΙΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΙΣ»**³. Στο τρίτο αυτό μέρος του έργου του (που χωρίζεται σε δύο τεύχη) η ερμηνεία της Νεαράς 115 γίνεται αντικείμενο ευρείας ανάπτυξης και καθορίζεται επ' ακριβώς το δίκαιο του θεσμού της νόμιμης μοίρας που έπαψε να ισχύει από τις τροποποιήσεις της Νεαράς 115. Στο πρώτο τεύχος του έργου (όπου ερμηνεύεται η Νεαρά 115) περιλαμβάνεται επιπλέον αναφορά και στο δικαίωμα της απόρου και απροίκου χήρας. Στο δεύτερο τεύχος του έργου αναπτύσσεται η αναγκαστική διαδοχή στο βυζαντινό και στο μετέπειτα ελληνικό δίκαιο. Ο Δεμερτζής τονίζει στα συμπεράσματα της «τριλογίας» του αυτής για τη

1. Περί της αναγκαστικής διαδοχής παρά Ρωμαίοις και ταις νεωτέραις νομοθεσίαις, Εν Αθήναις Τύποις Π.Δ. Σακελαρίου, 1901, σελ.143.

2. Περί της αναγκαστικής διαδοχής παρά Ρωμαίοις και ταις νεωτέραις νομοθεσίαις, Εν Αθήναις, Βασιλική Τυπογραφία Ραφτάνη – Παπαγεωργίου, 1906, σελ. 198.

3. Περί της αναγκαστικής διαδοχής παρά Ρωμαίοις και ταις νεωτέραις νομοθεσίαις, Εν Αθήναις, Βασιλική Τυπογραφία Ραφτάνη – Παπαγεωργίου, 1908, σελ. 143.

νόμιμη μοίρα, ότι η μελέτη των πηγών τον οδήγησε σε συμπεράσματα εντελώς διάφορα αυτών που κρατούσαν τότε.

4. Το 1904 δημοσίευσε στην εφημερίδα της Ελληνικής και Γαλλικής Νομολογίας τα «**ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΙΝΑ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ**»⁴. Πρόκειται για μελέτη στην οποία ο συγγραφέας επιλέγει να συγκρίνει τα σημαντικότερα σημεία του κληρονομικού δικαίου των Ρωμαίων με τα αντίστοιχα του κληρονομικού δικαίου της Γερμανικής Αυτοκρατορίας. Σημειώνεται, ότι το περιεχόμενο της μελέτης αυτής συνιστά τον εναρκτήριο λόγο του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, όταν κατέλαβε τη θέση του Υφηγητή (βλ. και ανωτ. υπό Ι.).

5. Το 1935 ο Δεμερτζής εξέδωσε το Α΄ Τεύχος του δίτομου έργου του «**ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, Οικογενειακόν Δίκαιον**»⁵. Το πρώτο τεύχος του Οικογενειακού δικαίου έχει ως θέμα τα νομικά ζητήματα περί γάμου και περί των προσωπικών και περιουσιακών σχέσεων των συζύγων. Ο συγγραφέας, εκτός από την έκθεση των θεσμών, επιχείρησε στα αντίστοιχα κεφάλαια και μία σύντομη ιστορική ανάπτυξη των κυριωτέρων θεσμών του Οικογενειακού Δικαίου, καθώς έκρινε ότι με αυτήν τη μέθοδο θα βοηθούσε τον σπουδαστή να κατανοήσει καλύτερα το τότε ισχύον δίκαιο. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο εν λόγω βιβλίο ο συγγραφέας έδωσε μεγάλη έμφαση και στις αποφάσεις των δικαστηρίων, ώστε το εγχειρίδιο να αποβεί εξίσου χρήσιμο και για τους εφαρμοστές του δικαίου, αλλά και για να καταδείξει στους φοιτητές του τη σημασία του επιστημονικού διαλόγου με τη νομολογία. Τέλος, εξέθεσε με συντομία και σε σύγκριση με το ισχύον δίκαιο, τις διατάξεις του Σχεδίου του Αστικού Κώδικος. Το Β΄ Τεύχος του ως άνω έργου, στο οποίο περιλαμβάνεται η υπόλοιπη ύλη του Οικογενειακού Δικαίου, εξεδόθη το 1937, λίγους μήνες μετά τον θάνατό του.

Είχε προηγηθεί (1933-1934) η έκδοση του συγγράμματος «Οικογενειακόν Δίκαιον», στο οποίο περιλαμβάνονταν οι πανεπιστημιακές παραδόσεις του Δεμερτζή, όπως είχαν συγκεντρωθεί από τον δικηγόρο και μαθητή του Σπ. Καταπόδη. Με βάση τις στενογραφημένες παραδόσεις του Κ. Δεμερτζή, εκδόθηκε επίσης και το έργο «**ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ**»⁶, χ.χ., το οποίο διαιρείται σε δύο θεματικές ενότητες, *περί το δίκαιο* και *περί δικαιωμάτων*.

6. Ιδιαίτερα πρέπει να εξαρθεί η συμβολή του Δεμερτζή στη σύνταξη του Αστικού Κώδικα. Είναι γνωστό, ότι η σύνταξη Αστικού Κώδικα είχε προαναγγελθεί ήδη από το

4. Σημεία τινα του κληρονομικού δικαίου των Ρωμαίων και του κληρονομικού δικαίου του γερμανικού κώδικος, Εν Αθήναις, Εκ του τυπογραφείου «Νομικής» Α.Χ. Βεργιανίτου, 1904, σελ.15.

5. Σύστημα Αστικού Δικαίου Οικογενειακόν Δίκαιον, Αθήναι, Τυπογραφείον Γ.Η. Καλλέργη, 1935, σελ. 288.

6. Γενικά Αρχαί Αστικού Δικαίου, υπό Μ. Δ. Αθανασίου – Φ. Τ. Κιούση, Αθήναι, φοιτητικόν βιβλιοπωλείο Αλεξάνδρας Κοιτσάνου, σελ.112.

1835 με σχετικό διάταγμα της αντιβασιλείας του Όθωνα, όπου ορίστηκε ότι «οι πολιτικοί νόμοι των βυζαντινών αυτοκρατόρων, οι περιεχόμενοι εις την Εξάβιβλον του Αρμενοπούλου, θέλουν ισχύει μέχρις ότου δημοσιευθή ο πολιτικός Κώδιξ, του οποίου την σύνταξιν διετάξαμεν ήδη». Οι έντονοι, ωστόσο, πολιτικοί κλυδωνισμοί που ακολούθησαν, δεν επέτρεψαν την ολοκλήρωση του έργου των διαφόρων επιτροπών, που συγκροτήθηκαν προς αυτόν τον σκοπό⁷. Τελικά, με τον ν.4680/1930 (που έφερε προς ψήφιση η Κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου) συνεστήθη πενταμελής Συντακτική Επιτροπή, που απαρτίστηκε από τους καθηγητές Κωνσταντίνο Δεμερτζή (πρόεδρο), Κωνσταντίνο Τριανταφυλλόπουλο, Γεώργιο Μπαλή, Γεώργιο Μαριδάκη και τον δικηγόρο Πέτρο Θηβαίο (μέλη)⁸. Ο Δεμερτζής ορίστηκε και Εισηγητής του Σχεδίου Οικογενειακού Δικαίου⁹.

Ως πρόεδρος της Επιτροπής ο Δεμερτζής ήταν εκείνος που πρώτος εισηγήθηκε τις βασικές κατευθύνσεις του νέου Κώδικα και σε επίπεδο μορφής και σε επίπεδο περιεχομένου. Τάχθηκε, έτσι, υπέρ της πρόταξης στον Κώδικα βιβλίου Γενικών Αρχών και υποστήριξε τη συστηματική διάρθρωση αυτού κατά το πρότυπο του γερμ. ΑΚ. Παράλληλα, επεσήμανε ότι πρωταρχικό μέλημα κατά την ένταξη των διαφόρων θεσμών στα κατ' ιδίαν άρθρα έπρεπε να είναι η απλοποίηση των ρυθμίσεων και η ενάργεια της διατυπώσεώς τους, στόχος που θα επιτυγχανόταν με την αναγραφή μόνον των αναγκαίων άρθρων και μάλιστα με τις λιγότερες δυνατές εσωτερικές παραπομπές. Οι άκαμπτες εν πολλοίς διατυπώσεις του γερμ. ΑΚ, καίτοι κανονιστικά πλήρεις, δεν μπορούσαν κατά τη γνώμη του να αποτελέσουν υπόδειγμα. Βέβαια, θα λαμβάνονταν υπ' όψιν όλοι οι ξένοι Κώδικες της Ηπειρωτικής Ευρώπης (και ιδίως ο γερμανικός και ο ελβετικός), όμως οι τελικές ρυθμίσεις έπρεπε να οριστούν με γνώμονα τις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και την πληρέστερη εξυπηρέτηση των συναλλαγών.

Όσον αφορά στις προτάσεις του στο Οικογενειακό Δίκαιο, ο Κωνσταντίνος Δεμερτζής υποστήριξε τη ριζική αναμόρφωσή του, μακριά από το αυταρχικό πρότυπο της απόλυτης ανδρικής κυριαρχίας, από θρησκευτικές δοξασίες και λοιπές αναχρονιστικές

7. Βλ. σχετ. Παπούλια Δ., Γενικά Αρχαία του Αστικού Δικαίου, 1921, σ.40επ.

8. Για την ιστορία της σύνταξης του Αστικού Κώδικα βλ. ιδίως Τριανταφυλλόπουλο Κ., Η ιστορία των σχεδίων του ελληνικού αστικού κώδικος, ΑΙΔ 1937, 433επ. και από τους νεότερους συγγραφείς αντί πολλών Γεωργιάδη Απ., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2002, σ.87επ.

9. Ο Γ. Μαριδάκης ήταν ο Εισηγητής των Σχεδίων Γενικών Αρχών και του Δικαίου των Προσώπων, ο Κ. Τριανταφυλλόπουλος του Σχεδίου Ενοχικού Δικαίου, ο Π. Θηβαίος του Σχεδίου Εμπραγμάτου Δικαίου και ο Γ. Μπαλής του Σχεδίου Κληρονομικού Δικαίου. Σημειώνεται περαιτέρω ενταύθα ότι το διάγραμμα ΑΚ που συνέταξε η Συντακτική Επιτροπή εγκρίθηκε πρώτα τον Ιανουάριο του 1931 από την ευρύτερη Αναθεωρητική Επιτροπή (που επίσης είχε συσταθεί με τον ν. 4680/1930), που την αποτελούσαν οι Κ. Ρακτιβάν, Α. Ζηλήμων, Γ. Στρέιτ, Σ. Τσαγρής, Μ. Χατζάκος, Φ. Βασιλείου, Σ. Παπαφράγκος, Α. Ρηγανάκος, Α. Κουμάντος, Κ. Πολυγένης, Κ. Ράλλης, Δ. Παπούλιας, Θ. Πετιμεζάς, Α. Σβώλος, Π. Αραβαντινός, Η. Αναστασιάδης, Γ. Δουβουνιώτης, Κ. Βαρβαρέσος και Α. Ζάκκας.